

Ceride-i Sûfiyye'den:

Şeyh-i Ekber'in Fahreddin Râzî'ye Mektubu

Halim GÜL

Geçen sayıda, kısaca tanıtmaya çalıştığımız, Osmanlı'nın son dönemlerinde tasavvuf ile ilgili yayınlar yapan Ceride-i Sûfiyye dergisinden, bu kez de, Şeyh-i Ekber'in Fahreddin Râzî'ye hitaben kaleme aldığı mektubun tercümesini latin harflerine çevirerek neşrediyoruz.

Bu mektubu tercüme eden Ceride-i Sûfiyye yazarlarından "Halis" mahlaslı şahsın, gerçek isminin ne olduğunu tespit edemediğimizden hayatı hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadık. Bu mektup hakkında biraz araştırma yaparak Fahreddin Râzî ile ilgili çalışmaları inceledik, fakat bu mektuptan hiç bahsedilmediğini gördük.¹ Yalnızca Abdülhakim Yüce, "*Râzî'nin Tefsirinde Tasavvuf*" adlı doktora tezinde bilgi vermekte ve kaynak olarak İbn Teymiyye'nin Mecmû'u'l-Fetevâ'sını göstermektedir.² Ancak gösterilen kaynağa müracaatımızda mektubun yerini bulamadık. Belki bu, bizim baktığımız kaynakla Abdülhakim Yüce'nin faydalandığı kaynağın basım tarihlerinin farklı olmasından kaynaklanmış olabilir.

Kısaca ifade etmek gerekirse, söz konusu mektubu Ceride-i Sûfiyye'den başka kaynaklarda tespit edemedik. Bu nedenle, bugünkü harflerle yayınlanmasının ilim dünyası için faydalı olacağını umuyoruz.

Şeyh-i Ekber'in Mektubu

Bu bir risâledir ki, tarîk-ı 'ilme da'vet eder. Rasûl-i Ekrem Efendimiz Hazretleri "İzâ ehabbe ehâhu felyu'lim iyyâhu!"³ buyurmuştur. Ba'zı âsâr-ı müellefenizi

1 Bkz. K.V. Zettersteen, "Razi", *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1960, c. 9, s.646; Uludağ, Süleyman, *Fahredden-i Râzî*, Ankara 1991, s. 21.

2 Yüce, Abdülhakim, *Râzî'nin Tefsirinde Tasavvuf*, İzmir 1996, s. 69.

3 "Sizden biriniz kardeşini severse onu ona bildirsin." Tirmizî, *Sünen*, Zühed 54; Ebû Dâvud, *Sünen*, c. V, ss. 343-344, Edeb 122, Hadis No: 5124.

gördüm. Cenab-ı Rabb-i Müte'âl'in size ihsan ve tevdi' buyurmuş olduğu kuvve-i mütehayyilenin vus'au ile, cevdet-i efkârı takdir edenlerden bulunuyorum. Herkes mazhar, olduğu Fuyûz-ı İlâhiyye'nin meâsiri ile müstefid olur. Ma'lûm-ı 'âfleridir ki, verâset-i kâmile her vechile tecellî etmelidir. Bu tecelliyâtın mahdûdiyeti, 'ulemânın verese-i enbiyâ olmaları i'tibariyle şâyân-ı nazar ve i'tibârdır. Himem-i 'âliyyeyi hâiz olan âkılı, min külli'l-vucûh mazhar-ı verâset olmağa şitâb eder. İnsaniyetin tamamı ve tehzîb-i kâmilî me'ârif-i İlâhiyye'den kesb edeceği derecât ile mütenâsibdir. Me'ârif-i İlâhiyye ile tezyîn-i zât ve sıfât etmeyen se'âdet-i kâmile-i insaniyeti bilemez. Himmeti 'âfî olan fikrini âsâr-ı 'Azamet-i Subhâniyye'yi temyiz ve takdir ile tenvir ider. Fikr me'hazini bilir, Hakk-ı matlûba müteveccih olur. 'İlm-i billah ile 'ilm-i bi-vucûdillah beyninde fark vardır. Yekdiğere mûmâsîl değildir. Cenâb-ı Hâlık'ı 'ukûl, mevcûd ve meslûb olmak haysiyeti ile bilir, min haysu'l-ısbât 'ârif olamaz. Bu cihet, cumhûr-i 'ukalâ ile mütekelimînin zehâbına muhaliftir. Yalnız İmam-ı Gazâlî onlara iştirak etmedi. Müşarun ileyh, bu kaziyede bizim ile beraber oldu. Âkil olan, tasfiye-i kâlb ile tenvir-i fikre sâ'idir. Fikr, bu suretle yevmen fe-yevmen tenevvür ederek müşâhede-i âsâr ile ma'rifet-i Hakk'a vâsıl olur. İnsan-ı kâmil-i 'âlim, hayale iltifat etmez. Hayal, minhâc-ı hakîkata vusûle kâfî değildir. Hem de hayal, me'ânî-i 'akliyyeyi kuvvet-i matlûbeye îsâl idemez. Feyz, kamil insana 'inâyet-i Hakk ise de, mu'allim de muktedir olmalıdır. Me'ârif-i İlâhiyye'den ve fuyûz ve kemâlât-ı Subhâniyye'den 'âtul olanlardan ne ümid edilir. İnsanın kâlbî nûr-i 'irfan ile meşhûn ve muncelî olmalıdır ki, hakâik-i âsâr ve ma'rifet-i kerd-i kâr münkeşif olsun. Muhakkık olanlar nazarında sabittir ki, fa'il, ancak müessir-i hakîkî olan Zât-ı Ecell-i 'Alâdır. Muhakkıklar yalnız Feyyâz-ı Kerîm'den ahz-i kemâl ederler. Lakin bu cihet keşfendir, 'aklen değildir. Ehl-i himmet, fevz ve nusratı, 'ayn-i yakîne vusûl ile buldular. 'Ukûl-i selîme ashâbı, 'ayn-i yakînde derece-i kusvâya vâsıl olmakla beraber akvâl ve ef'âlde şevâib-i taklîdden de berîdir. Kuvve-i fikriyye, insana râh-i hakîkatı gösterir. Umûr-ı mu'azzama dahî, fikre tevakkuf eder. Fikrin mevcudiyeti i'tibariyle 'akıl, bir mertebede kalamaz. Fikir, kuvvetin vâsıl olabildiği derecede me'âlî-i umûra vâkıf olur. İdrak ve tasarrufta 'âtul kaldığı menzile çoktur. Âkıl, Feyyâz-ı Mutlak'ın hazîne-i cûd ve semâhetinden istifâde eder. Kâdir-i mun'imîn, hazâin-i mevhubâtından istifazası tezâyüd eyler. İ'timâdınıza mazhar olan ihvânınızdan biri niyyât-ı hasene-i fâzilânenizden bahs iderek dedi ki, "Sizi bir gün bükâ eder iken gördüm". Bu zât ile, orada mevcut olanlar mûcib-i bükâyı suâl itmişler otuz senedir, piş-i nazarınızda tecellî etmekte bulunan bir hakikatın inkişafı olduğu beyan buyurulmuştur. Ben de, bu nazariyyata ağıladım. Ârif olan mertebe-i 'akl ve 'irfânına istinâd ile râh-i hakîkatı ve ânın mûsil olduğu bâb-ı ma'rifet-i İlâhiyye'yi bulamaz. Nazariyat bu babda kâfî değildir.

Nazariyatın dâ'î olduğu vartada kalmayarak, tarîk-ı riyâzet ve mücâhedeye

duhûl ile behredâr-ı fuyûz ve kemâlât-ı İlâhiyye olmak, lâzime-i şerî'attır. Rehnûmâ-yı hakikat olan Rasûl-i Ekrem Efendimiz'in ta'yîn ettikleri râh-ı hakikat budur. Bu tarîk-ı feyz-i refîkde (rakîkde), sunûf-ı seâdât mûndericidir. Nitekim, Hakk Subhânehû ve Te'âlâ Hazretleri " 'Abden min 'ibâdinâ âteynâhu rahmeten min 'indinâ ve 'alleminâhu min ledünnâ 'ilmâ"⁴ buyurmuştur. Bu âyet-i kerîmenin irâe ettiği mertebe-i 'azîmeye mazhariyet, mûcibâtına 'amel ile hâsıl olur. Birâder, ma'lumdur ki her sebep mevcuttur. Bu sebebin yanında, misli de muhdesdir. Bu hâlde iki vech rûnumâ olur. Birisi sebebe nâzır, diğeri ise mucidine⁵ müteveccih olur. Mucidi⁶, Zât-ı Ecell-i A'lâ'dır. Hükemâ-yı felâsife hemân esbâba bakar. Muhakkikîn böyle nazar itmezler. Onlar sebebi bilmekle beraber mucide⁷ dahî 'atf-ı nazar ederler. Onların kulûbu ma'rifeti, Mûcid-i A'zâm'ın âsâr-ı 'azametini müşahede ile pür-feyz ve ma'rifettir. Ebâ Yezîd-i Bistâmî, "Ehaztum 'ilmeküm 'ani'r-Rasûl Sallallâhu Te'âlâ 'aleyhi ve sellem meyten 'an meyyitin ve ehaznâ 'ilmenâ 'ani'l-Hayyi'lezi lâ yemûtu"⁸ ifade-i hakâyık-ifazasıyla bu ciheti işaret⁹ eyledi. Bir şeyin ki vücûdu gayrîden müstefâd olur, onun hükmü, indimizde lâ şey kabîlindedir. 'Arif olan, âsârda Müessir-i Aslî'yi taharrî eder. Hakk her ne kadar vâhid ise de, ânın için vücûd-ı kesîre-i muhtelife vardır. Bu bahisde, mevârid ve Tecelliyyât-ı İlâhiyye'den dûr ve dirâz, icâle-i efkârdan hazer et. Cenâb-ı Hakk Rahîm'dir, 'Adil'dir, Muntakim'dir. Cemî-i Esmâ-i İlâhiyye câmî' oldukları sıfat i'tibariyle bu kabildendir. İsmullah, cemî esmâ ile müstağrakdır. Esmâ-yı nidâda tecellî eder. Meselâ, yâ Allah diyerek nidâda bulunmuş olsak, ma'nası yâ Gıyâs, yâ Müncî, yâ Şafî gibi tahavvulât-ı nazariyyeyi gösterir. Münâcât ve muhatâbât-ı Rabbâniyye 'ibâdın, Feyyâz-ı Kerîm'e karşı müncezeb oldukları 'ubûdiyetin ta'yin-i âsârına menûtdur.

Âkıl, 'ulûm-ı nazariyyede ancak istikmâl-i zâta şâmil olan kısmını ihtiyar ve kendisiyle intikal iden ciheti pîş-i nazar ibtisâr eder. İlm-i İlâhî ise, bir mevhibe-i Subhâniyye'dir ki, kâffe-i müşâhedâtda tecellisi ile insanı fuyûz ve kemâlâta gark eyler. Mesela, insan hendese 'ilmine vâkıf olsa, onu mâ-dâme'l-hayat mesahatda isti'mâl ile müstefîd olur. Ruh bedenden müfârekât etse, elde bir şey kalmaz. Onun için âhirete intikalde dahî, inbisât-ı rûha hizmet ve delâlet edecek 'ulûm-ı nâfi'a ile iştigâli de, vezâif-i mütehattime-i insaniyyeden bilirim. Bu cihete, verzeş-i tam gösterilmelidir. Ve bu cihetin husulü ise, iki 'ilm ile hâsıl olur. 'İlm-i bil-

4 "Derken kullarımızdan bir kul buldular ki, ona katımızdan bir rahmet vermiş, yine ona tarafımızdan bir ilim öğretmiştik." Kehf/65.

5 Metinde "mevcûdine" yazılmıştır.

6 Metinde "mevcûdine" yazılmıştır.

7 Metinde "mevcûdine" yazılmıştır.

8 "Siz ilminizi Rasulullah'tan ölümlerden rivayet yoluyla aldınız, biz ise ilminizi ölmeyen diriden (Allah) aldık."

9 Metinde "işat" yazılmıştır.

lah, 'ilm-i mevâtun-ı âhirettir. Bu mevâtun, mevâtun-ı temyîzdir, mevâtun-ı imtizâc değildir. Burada, nazar galatta bulunmayıp, râh-ı hakîkata sulûk ile mazhar-ı tecellî olmalıdır. 'Akıl, bu iki 'âlemi keşf için tarîk-ı riyazet ve mücahedeyi ihtiyar ve burada, tecelliyât şey'en ba'de şey' inkişaf eder. Bu hakâyık, piş-i nazar-ı irfânınızda müncele olduktan sonra kayd-ı ta'assub ile alûde- dâmen olan 'ulemâdan cümlemizi masûn eylesesini Cenâb-ı Hakk'dan temennî ile hatm-i güftâr eyle- rim.

Mütercim: Hâlis